

ČINNOSŤ PRACOVNÝCH JEDNOTIEK SLOVENSKEJ ARMÁDY (1940)

PETER KRALČÁK

KRALČÁK, P.: The performance of Work Units belonging to the Slovak Army. (1940). *Vojenská história*, 3, 14, 2010, pp. 109–121, Bratislava.

The published material drafts the establishment and the activity of Work Unit. The study is supplied with the published document „Konceptné poznámky o pracovnom sbore v roku 1940.“ (Conceptual notes on Work Unit in 1940). It was firstly established as the result of the re-organization of the army in October 1940; actually in January 1941. In connection with 1940 he can discuss the presence of work units of the Slovak Army or Armed Force. The study itself bears a high value in the need to publish the topic. There are more remarks to be made with the respect of the contact. *Military History. Slovakia. World War Two. Work units in Slovak Army. 1940.*

Pracovný zbor národnej obrany Slovenskej republiky („Pracovný zbor“)¹ bol v rokoch 1941 – 1945 organizačnou súčasťou slovenskej armády. Predstavoval mocenský nástroj, akým slovenská armáda vyriešila židovskú a rómsku otázku a zároveň i problém, čo s vojakmi „árijcami“, ktorí zo zdravotných alebo morálnych dôvodov nespĺňali vojenskou propagandou vytvorený obraz slovenského vojaka.²

V súvislosti s existenciou a fungovaním Pracovného zboru treba zdôrazniť skutočnosť, že všetky totalitné režimy 20. storočia mali spoločnú črtu. Všetmožno sa snažili svojich oponentov, či už názorových alebo ideologickou mašinériou vytvorených, vytlačiť na okraj spoločenského života a pripraviť ich o občianske práva, majetok a v mnohých prípadoch aj o to najcennejšie, o ich „holý“ život.

Režim nedemokratickej Slovenskej republiky z rokov 1939 – 1945 sa z tejto schémy veľmi nevymykal. Za svojich úhlavných nepriateľov, vychádzajúc z neľudských rasových predsudkov, označil predovšetkým Židov.³

-
- 1 Pracovný zbor ako samostatná vojenská zložka vznikol dňom 15. januára 1941 s názvom Pracovný zbor Ministerstva národnej obrany. Oficiálny názov Pracovný sbor MNO a jeho skratka PSb MNO sa používal až do jari 1943. Rozkazom ministra národnej obrany generála F. Čatloša z 2. apríla 1943 bol premenovaný na Pracovný sbor národnej obrany (Psb NO). Do roku 1941 je preto možné hovoriť len o pracovných jednotkách slovenskej armády.
 - 2 Podobnú organizačnú súčasť nemala v tom čase žiadna iná armáda. Sám prezident Slovenskej republiky Dr. Jozef Tiso pri slávnostnom prejave v Malackách 17. novembra 1942 na margo Pracovného zboru povedal: „Pracovný sbor národnej obrany je našou slovenskou špecialitou. Nieto doteraz v dejinách iných branných mocí podobne vojensky organizovanej samostatnej zložky, čo by sme ju mohli v kardinálnych ustanoveniach dopodrobna porovnať s našim Pracovným sborom národnej obrany.“ BODICKÝ, L. Pracovný sbor národnej obrany. VHA Bratislava, Špeciálna zbierka spomienok, ŠZ X.-438, Armáda v obrane a práci I., II., s. 71.
 - 3 Nepriateľmi režimu boli podľa dobovej propagandy okrem Židov aj Česi, čechoslovakisti, bolševici, cigáni.

Takmer okamžite po vzniku Slovenskej republiky sa objavili prvé snahy vyradiť osoby cigánskej a, predovšetkým, židovskej národnosti z verejného života.⁴

V duchu týchto opatrení postupovala aj vtedajšia slovenská armáda. Všetky perzekučné zákony a ustanovenia aplikovala do svojich interných nariadení a rozkazov. Vládne nariadenie č. 150/1939 Sl. z. o úprave vojenskej povinnosti Židov z 21. júna 1939 výrazne oklieštilo brannú povinnosť osôb židovskej národnosti. Špecifikovalo tak na armádne podmienky vládne nariadenie č. 74/1939 Sl. z. z 24. apríla 1939 o vylúčení Židov z verejných služieb.

Vo vládnom nariadení č. 150/1939 Sl. z. sa uvádza, že všetci Židia – dôstojníci, rotmajstri a mužstvo sa preradujú z vojenskej prezenčnej služby, na čas ich povinnosti k nej, do osobitných pracovných útvarov. Ďalej bolo stanovené, že Židia prepustení z vojenskej služby podľa vládného nariadenia č. 74/1939 Sl. z. nesmú, okrem obdobia zaradenia do pracovných táborov, nosiť vojenskú rovnošatu ani používať označenie vojenských hodností.

Napriek týmto skutočnostiam, ešte v čase poľského ťaženia v septembri 1939, v slovenskej armáde slúžilo niekoľko dôstojníkov židovského pôvodu, hlavne lekárov. Podľa služobných poriadkov ich museli zdraviť i príslušníci nemeckej brannej moci s nižšou hodnosťou. Samozrejme, Nemci voči tomu dôrazne protestovali. Aj nemecké protesty urýchlili vydanie vládného nariadenia č. 230/1939 Sl. z. z 19. septembra 1939 o úprave vojenskej povinnosti Židov.⁵ Toto nariadenie pozbavilo všetkých Židov v zálohe ich vojenských hodností.

Podobným spôsobom bola riešená aj cigánska otázka. Tu však, na rozdiel od Židov, sa „usadení a pracujúci cigáni“ mohli prihlásiť k slovenskej národnosti a stali sa formálne štátnymi občanmi. Migrujúci „cigáni“ (tuláci) nemali žiadnu národnosť a boli vylúčení z národnej pospolitosti. Za „cigána“ bol považovaný kočovný „cigán“, nie však príslušník tejto rasy, ktorý žil „zriadeným spoločenským životom“ a bol „na osôh spoločenského života“⁶.

Podľa vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 18/1940 „*pod Cigánom má sa rozumieť...iba ten príslušník cigánskej rasy, pochádzajúci z nej po oboch rodičoch, ktorý žije životom kočovným alebo usadlým síce, avšak sa vyhýba práci*“.⁷

I keď Židia i „cigáni“ boli de iure vylúčení z brannej moci už v roku 1939, zriadenie pra-

4 V apríli 1939 bola prijatá prvá definícia židovského občana, ktorá bola zverejnená vo vládnom nariadení č. 63/1939. Toto nariadenie upravovalo aj počet Židov v niektorých povolaniach. Židia stratili svoje politické aj občianske práva. Za Žida bola považovaný: kto bol aj v minulosti izraelitského vierovyznania, i keď po 30. októbri 1918 prestúpil na niektorú kresťanskú vieru; kto bol alebo aj v minulosti bez konfesie a pochádzal aspoň z jedného rodiča izraelitského vierovyznania; kto pochádzal z osoby, uvedenej pod bodmi 1 a 2, (vyjmúc takéhoto potomka, ktorý sám prestúpil na niektorú kresťanskú vieru pred 30. októbrom 1918); kto uzavrel po dni účinnosti tohto nariadenia manželstvo s osobou, uvedenou pod bodmi 1 až 3, po dobu trvania tohto manželstva; kto po dni účinnosti tohto nariadenia žil s osobou, uvedenou pod bodmi 1 až 3, v mimomanželskom spoločenstve, pričom sa to vzťahovalo aj na potomkov, splodených v takomto spoločenstve. Výnimku v prípadoch zvláštneho zreteľa hodných stanovila vláda.

Slovenský zákonodarný zbor na jar 1940 prijal prvý arizačný zákon č. 113/1940 Sl. z. o židovských podnikoch a o židoch zamestnaných v podnikoch. Znamenal podstatný zásah do súkromného vlastníctva menšinového obyvateľstva. „Árijskí“ občania na základe tohto zákona prevzali židovské obchody, firmy a pozemky. Spočiatku aspoň s menšinovým podielom „neárijských“ spoločníkov, neskôr bol židovský majetok vyvlastnený úplne.

5 V septembri 1939 prišlo aj k realizácii týchto nariadení a to v rámci mobilizácie v súvislosti s protipolskou kampaňou. Bližšie pozri BAKA, I.. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava 2006, s. 81 – 82.

6 VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 21, inv. č. 19, č. j. 90 131.

7 Úradné noviny, rok 1940, s. 314.

covných jednotiek sa realizovalo až vydaním Branného zákona Slovenskej republiky z 31. januára 1940⁸, v ktorej bola prezenčná služba rozdelená na vojenskú a pracovnú.⁹

V zmysle tohto zákona pozostávala branná moc:

- a) z vojenských útvarov, ustanovizní a organizácií,
- b) z pracovných útvarov, ustanovizní a organizácií.

Obe zložky brannej moci boli vojensky organizované a pod vojenským velením. V § 3 ods. 5 citovaného zákona sa hovorilo, že branci pracovnej služby konajú prezenčnú službu v pracovných útvaroch. Branná povinnosť sa začínala začiatkom roku, v ktorom občan dovŕšil 20. rok a končila sa rokom, v ktorom občan dovŕšil 50. rok fyzického veku. V § 38 sa uvádzalo, že Židia a „cigáni“ nemôžu byť príslušníkmi brannej moci (vojenskými osobami) a že konajú práce v osobitných skupinách.

Na prijatie branného zákona reagovalo Ministerstvo národnej obrany Slovenskej republiky („MNO“) nariadením č. 192.471/15 Dôv. 1940 z 29. februára 1940, podrobne upravujúcim prepustenie Židov a „cigánov“ z brannej moci.¹⁰ Všetci Židia a „cigáni“ mali byť dňom 31. januára 1940 prepustení zo všetkých branných pomerov, a to bez ponechania nadobudnutých vojenských hodností. Vedení mali byť v evidencii peších plukov 1 až 9.¹¹

Branný zákon umožnil ešte jednu dôležitú eventualitu. Umožňoval rozšíriť brannú povinnosť aj na tých, ktorí nemohli následkom telesných alebo duševných nedostatkov vykonávať riadnu vojenskú prezenčnú službu.¹²

Prví nováčikovia nastúpili do prezenčnej pracovnej služby 12. februára 1940.¹³ Boli zaradení do jednotlivých peších plukov, pri ktorých tvorili samostatné administratívne celky.¹⁴ Postupne boli roztriedení do dvoch skupín, a to „árijcov prezenčnej pracovnej služby“ a „židov a cigánov prezenčnej pracovnej povinnosti“.

Týmto legislatívnymi úpravami sa vytvorili predpoklady na vytvorenie Pracovného zboru. V zmysle novej organizácie slovenskej armády z októbra 1940 bol 15. januára 1941 vytvorený Pracovný zbor Ministerstva národnej obrany, ktorý prostredníctvom náčelníka štábu podliehal priamo ministrovi národnej obrany.¹⁵

8 VHA Bratislava, Zbierka zákonníkov. Slovenský zákonník 1940. Vládne nariadenie číslo 20 z 31. 1. 1940 Branný zákon Slovenskej republiky, s. 21-32.

9 Prvé zmienky o židovských pracovných jednotkách sú známe už z augusta 1939. Bližšie pozri NIŽŇANSKÝ, E.-BAKA, I. KAMENEC, I.(ed.). *Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938 -1944. Dokumenty*. Bratislava 2004, dok. 5, s. 44-45.

10 VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 21, inv. č. 19, č. j. 90 131.

11 V evidencii peších plukov boli vedení nasledovne: príslušníci Doplňovacieho okresného veliteľstva („DOV“) Bratislava k Pešiemu pluku 4, DOV Banská Bystrica k Pešiemu pluku 3, DOV Levoča k Pešiemu pluku 1 a 9, DOV Liptovský Mikuláš k Pešiemu pluku 6, DOV Nitra k Pešiemu pluku 5, DOV Prešov k Pešiemu pluku 2 a 8, DOV Žilina k Pešiemu pluku 7. Bližšie pozri VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 21, inv. č. 19, č. j. 90 131.

12 V spomienkovom životopise mjr. Ing. Kručko sa o odvodoch v roku 1940 píše: „Mužstvo bolo riadne odvedené s vojakmi prezenčnej služby, avšak pre nadbytok stanoveného kontingentu a pre telesnú nespôsobilosť nosiť zbraň, zaradené do pracovnej služby. Postupne sa ustálili tieto 3 kategórie :1) Slováci s klasifikáciou B a C 2.) Židia a 3) Cigáni“ VHA Bratislava, f. Generál Čatloš, šk. 5, Spomienkový životopis Ing. Jozefa Kručka, s. 5.

13 VHA Bratislava, f. MNO SR 1939-1945, spisy tajné, šk. 5, inv. č. 22, č. j. 135 001.

14 V súvislosti s formovaním pracovných jednotiek v slovenskej armáde treba zdôrazniť, že prvé pracovné rotý v rámci peších plukov vznikali už na základe jesennej reorganizácie armády z roku 1939. Každému z deviatich peších plukov sa znížil počet práporov na tri. Z troch práporov mali mať prvé dva po jednej pracovnej rote, keďže sa zavádzala pracovná služba a tretí prápor (od 5. januára 1940 strážny) mal mať strážne a pracovné rotý. Bližšie pozri CSEFALVAY, F. a kol. *Vojenské dejiny Slovenska – V. zväzok (1939 -1945)*. Bratislava 2008, s. 26.

15 VHA Bratislava, f. MNO SR 1939-1945, spisy dôverné, šk. 24, inv. č. 17, č. j. 167 000.

V čele Pracovného zboru stál Správca Pracovného zboru s právomocou veliteľa divízie. Pracovný zbor sa organizačne delil na dve skupiny: na Západnú pracovnú skupinu¹⁶ a na Východnú pracovnú skupinu.¹⁷

Západná pracovná skupina bola zložená z troch pracovných praporov, ktorých príslušníci boli výlučne „árijskeho“ pôvodu.¹⁸

Východná pracovná skupina bola zložená z dvoch „árijských“ praporov a zo VI. praporu „cigánov“ a Židov.¹⁹ Za správcu Pracovného zboru bol vymenovaný mjr. Ing. Jozef Kručko, správcom pracovného úradu mjr. Ing. František Borský.

Za správcu Západnej pracovnej skupiny so sídlom v Turčianskom sv. Martine bol vymenovaný mjr. pech. Branislav Manica a správcu Východnej pracovnej skupiny so sídlom v Sabinove stot. pech. Aurel Ruman.²⁰

Pracovný zbor sa skladal:

- a) z pracovníkov árijcov,
- b) Židov a „cigánov“ pracovnej povinnosti.

Do pôsobnosti Pracovného zboru patrilo usmerňovanie Pracovného zboru, príprava a štúdium pracovných možností rozličných regiónov štátu za súčinnosti vojenského dopravníctva a stavebnej správy, rozhodovanie o naliehavosti požiadaviek pracovných, jednotlivých, samosprávnych a iných korporácií, príprava pracovných úloh a kontrola ich uskutočnenia, ako aj kontrola finančných nákladov so zreteľom na pracovné oddiely.²¹

Pracovný zbor bol od svojho vzniku organizovaný ako samostatná, vojensky spravovaná zložka slovenskej brannej moci. Jeho hlavnou úlohou bolo vykonávať „všeúčitočné práce na dobudovaní a zmohutnení brannej moci“.²²

Príslušníci Pracovného zboru árijského pôvodu sa volali „pracovníci“, Židia a „cigáni“ boli „robotníci“.²³ I s tým súvisiace nariadenie správcu Pracovného zboru č. j. 250 124/Dôv/I-8²⁴, ktorým sa do úradného písomného styku zaviedlo heslo „Práca – česť, robota – povin-

16 Pod správu Západnej pracovnej skupiny podliehali posádky: Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bratislava, Brezno, Hlohovec, Krupina, Nitra, Nové Mesto nad Váhom, Pezínok, Piešťany, Sereď, Trenčín, Trnava, Topoľčany, Turčiansky sv. Martin, Žilina, Zvolen, Dolný Kubín, Ružomberok. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 234 838.

17 Pod správu Východnej pracovnej skupiny podliehali posádky: Bardejov, Humenné, Kežmarok, Levoča, Liptovský sv. Mikuláš, Michalovce, Poprad, Prešov, Sabinov, Spišská Nová Ves, Trebišov. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 234 838.

18 Pracovná rota príslušníkov nemeckej národnosti bola pričlenená k III. pracovnému praporu a bola samostatnou jednotkou. VHA Bratislava, f. MNO SR 1939-1945, spisy dôverné, šk. 24, inv. č. 17, č. j. 167 000.

19 Minister obrany nariadil dňa 8. februára 1941, že pracovné prapory I až V budú mať oficiálny názov „pracovný prapor“ a VI. prapor, v ktorom budú Židia a „cigáni“ pracovnej povinnosti sa bude nazývať „robotný prapor“. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 60, inv. č. 47, č. j. 250 124.

20 Rozkaz MNO – Správa pracovného sboru č. 1, VHA Bratislava, f. PZNO 1940 – 1945, šk. 148.

21 VHA Bratislava, f. MNO SR 1939-1945, spisy dôverné, šk. 24, inv. č. 17, č. j. 167 000.

22 BODICKÝ, L. Pracovný sbor národnej obrany. VHA Bratislava, Špeciálna zbierka spomienok, ŠZ X.- 438, Armáda v obrane a práci I., II., s. 71. Hoci túto úlohu mal Pracovný zbor určený za svoj hlavný program, nevyučovalo to, aby sa jeho príslušníci nezapájali aj do iných činností vykonávaných v prospech civilného sektora. Možno spomenúť budovanie národného amfiteátra v Turčianskom sv. Martine, reguláciu rieky Morava v roku 1941, výpomoc pri žatvách v poľnohospodárstve a pod. Bližšie pozri BORSKÝ, F. Rok Pracovného sboru MNO, Bratislava : Veliteľstvo pracovného sboru MNO, 1942.

23 VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 231 872. U árijcov prišlo aj premenovaniu hodností z „vojak“ na „pracovník“, „slobodník“ na „predák“ a „desiatnik“ na „dozorca“. Pozri VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 236 512.

24 VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 60, inv. č. 47, č. j. 250 124.

nost!“ malo jasný zámer – aj takýmto spôsobom zreteľne „oddeliť“ pracovníkov „árijcov“ od „židov a cigánov prezenčnej pracovnej povinnosti“.²⁵

Rozdiely boli aj v uniformách príslušníkov Pracovného zboru. „Árijci“ mali rovnošatu farby kaki s kávovým golierom a širokými manžetami rovnakej farby. Židia mali rovnošatu farby tmavomodrej a „cigáni“ hnedej. Uniforma príslušníkov Pracovného zboru nemala náplecníky.²⁶

Od mája 1941 bola do Pracovného zboru zaradovaná aj ďalšia skupina osôb. Podľa nariadenia MNO 26008/15-1941²⁷ z 21. apríla 1941 boli dňom 30. apríla 1941 do pracovnej služby zaradení vojaci prezenčnej služby:

- ▶ ktorí boli odsúdení civilnými alebo vojenskými súdmi,
- ▶ pred nastúpením prezenčnej služby boli v „polepšovniach“,
- ▶ zbavení občianskych práv.²⁸

Napriek skutočnosti, že pri vytváraní Pracovného zboru nebola jeho hospodárska funkcia prvoradá, tou, samozrejme, bolo vyriešenie židovskej²⁹ a cigánskej³⁰ otázky v armáde, i tak otázka efektívnosti jeho činnosti zohrávala dôležitú úlohu.

Velitelia útvarov, pri ktorých boli zaradení vojaci pracovnej služby, museli podávať pravidelné mesačné hlásenia o výkonoch. I v rozpočtoch MNO sa pri kreovaní rozpočtovej kapitoly Pracovný zbor priamo počítalo s príjmami z pridelenia pracovných jednotiek na verejné práce. Tieto príjmy tvorili takmer tretinu rozpočtu Pracovného zboru.³¹

Existencia Pracovného zboru predstavovala pre slovenské hospodárstvo značnú pomoc,

25 Zavedenie takého hesla obhajovala i dobová tlač: „A preto správne a jasné je naše heslo: Práca česť! Česť pre nás, ktorí sme ju ako najdrahocenejší poklad zdedili po svojich pradedoch. Robota povinnosť! Zdá sa to byť trochu čudným, lebo práca a robota značí u nás to isté. Je nám však všetkým dostatočne známe, že máme ešte v našom štáte druh ľudí, ktorých načím naučiť robiť, a ktorým práca nikdy nebola ctou, ale podfukom, okrádaním a vykorisťovaním! Sú to Židia a Cigáni. I týchto bolo treba zmobilizovať a zapriať, aby jednak naučili sa poznať zarobeny každodenný chlebiček slovenského človeka a jednak aby sa odčímly takto aspoň čiastočne krivdy napáchané za dlhé stáročia na slovenskom národe.“ Práca česť – robota povinnosť. In *Slovenské vojsko*, roč. 3, 1942. Pracovný sbor MNO, Príloha č. 2, s 23.

26 Bližšie pozri VHA Bratislava, Smernice pre nosenie vojenskej rovnošaty a rovnošaty pracovného sboru Se-I z roku 1940.

27 VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 234 068.

28 Po zaradení do pracovnej služby boli premiestnení k Východnej pracovnej skupine s určením pre VI. robotný prápor na vykonávanie najťažších prác. Do tohto práporu boli zaradovaní aj všetci Židia.

29 Je zaujímavým paradoxom, že hoci podľa vtedajších nariadení boli z rasových dôvodov v Pracovnom zbore vytvorené osobitné prápory pre Židov a „cigánov“, práve tým boli títo občania uchránení pred vtedajšou obrovskou rasovou perzekúciou. Zreteľné to bolo najmä v prípade, ak ich rodinní príslušníci boli odvlečení do koncentračných táborov. Ministerstvo vnútra a nemecké orgány na Slovensku požadovali, aby po ukončení prezenčnej služby ministerstvo národnej obrany bez zbytočných prietahov prepustilo Židov a „cigánov“ do civilného života. Okamžite by tým boli odsúdení na deportáciu, respektíve v prípade Židov minimálne podrobeniu hanebným príkazom židovského kódexu. Ku cti vtedajších predstaviteľov MNO slúži fakt, že prezenčná pracovná služba sa Židom predlžovala umelo a prepustení boli až v čase ukončenia deportácií zo slovenského územia. Mjr. Ing. Kručka vo svojom životopise spomína: „V roku 1940 mi gen. Čatloš prideliť pplk. gšt. Borského s týmto nákazom. Aby židovského pôvodu dôstojník vynikajúcich schopností nebol na očiach Nemcom a iným činiteľom, prideliť ho k Pracovnému sboru a Vy ho schovane zamestnajte s patričnou úctou a ohladupnosťou.“ VHA Bratislava, f. Generál Čatloš, šk. 5, Spomienkový životopis Ing. Jozefa Kručka, s. 5.

30 Je zaujímavé, ako vysoko bola hodnotená kvalita práce vojakov – cigánov. Mnohí velitelia útvarov si na práce pri úpravách ciest, pri reguláciách, v kameňolomoch žiadali práve vojakov – cigánov. Dokonca boli hojne využívaní aj v strážnej službe. Bližšie pozri BORSKÝ, F. *Rok Pracovného sboru MNO*. Bratislava : Veliteľstvo pracovného sboru MNO, 1942. s 57-58.

31 V rozpočtovej kapitole Pracovného zboru na rok 1942 sa rátalo s výdavkami 21 523 100 ks a s príjmami cca 8 000 000 Ks. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 58, inv. č. 42, č. j. 250 464.

hlavne v období po zapojení sa Slovenska po boku Nemecka do vojny proti Sovietskemu zväzu v júni 1941.³²

Aj na základe vyššie uvedeného je zrejmé, že problematika Pracovného zboru je veľmi zaujímavou kapitolou slovenskej vojenskej histórie. Z tohto dôvodu je prekvapujúce, že jej nebola v slovenskej historiografii venovaná náležitá pozornosť, a to aj napriek tomu, že sa vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave nachádza ucelená zbierka pôvodných dokumentov, ktoré vznikli činnosťou tejto organizačnej súčasti slovenskej brannej moci. Vedeckým štúdiom dobových dokumentov možno získať dostatočne komplexný pohľad na fungovanie tejto jedinečnej organizácie. Dôležité informácie možno nájsť aj v spomienkach príslušníkov Pracovného zboru, ktoré sú taktiež uložené vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave.³³ Získané informácie možno doplniť na základe ďalšieho výskumu vo fondoch a zbierkach v domácich, ale aj zahraničných archívoch.³⁴ Ďalším zdrojom pre získanie informácií o činnosti Pracovného zboru možno nájsť v dobovej tlači a publikáciách.³⁵ V tejto súvislosti treba spomenúť publikáciu Františka Borského *Rok Pracovného sboru MNO* a kapitolu Ladislava Bodického *Pracovný sbor národnej obrany* z publikácie *Armáda v obrane a práci*. Autormi publikácie, resp. kapitoly v publikácii, boli najvyšší predstavitelia Pracovného zboru a vydalo ich vtedajšie MNO. Obsah týchto prác je výrazne ovplyvnený vtedajšou propagandou. Ďalším zdrojom informácií k histórii Pracovného zboru je dobová tlač, predovšetkým dvojtýždenník slovenskej brannej moci *Slovenské vojsko* so svojou tematickou prílohou *Pracovný sbor MNO*. Pri tomto pôvodnom prameni však netreba zabúdať na dôležitú skutočnosť, že v časoch „neslobody“ bola aj tlač „neslobodná“.

Za najprínosnejší prameň informácií pre záujemcov o problematiku Pracovného zboru, ktorý vznikol v povojnovom období, možno označiť zborník materiálov z medzinárodného seminára konaného v Bratislave 22. – 23. novembra 1995. V tomto zborníku boli zverejnené príspevky renomovaných slovenských vojenských historikov. Príspevky vznikli predovšetkým na základe štúdia dobových dokumentov uložených vo Vojenskom historickom archíve a ich obsah odkryl viaceré z bielych miest v histórii Pracovného zboru. Príspevky čitateľovi poskytli základný obraz o organizácii, dislokácii a význame Pracovného zboru.³⁶ Z naj-

32 Príkladom je výpomoc Pracovného zboru pri žatve v lete roku 1941, keď 2 706 príslušníkov Pracovného zboru za 17 dní odpracovalo 46 002 pracovných dní. Hodnota tejto práce bola vyčíslená na 1 550 070 Ks. MNO za pridelenie pracovníkov na poľné gazdovstvá urobilo výnimku a nevyberalo od roľníkov poplatky. Majitelia prideleným pracovníkom poskytli iba stravu a denný žold s pracovnými prídavkami. Je veľmi pravdepodobné, že bez pomoci Pracovného zboru by prišlo k značnému znehodnoteniu úrody obilia, čo by vážne ohrozilo celé hospodárstvo krajiny. Druhým príkladom je pomoc Pracovného zboru pri regulácii rieky Morava po povodniach v roku 1941. Za dva roky tu viac ako 2 000 príslušníkov Pracovného zboru odpracovalo 1 004 987 pracovných hodín. Hodnota pracovných výkonov prevyšovala sumu 4 000 000 Ks. Za ten čas vykopali 428 706 m³ zeme, ktorú museli odvážať až na 50 metrové vzdialenosti, „odhumusovali“ plochu 90 000 m² a obložili maččinou niekoľko tisíc m² plochy.

33 Predovšetkým osobný fond vtedajšieho ministra národnej obrany gen. Ferdinanda Čatloša, spomienky vtedajších predstaviteľov Pracovného zboru mjr. stav. Ing. Jozefa Kručka, plk. Ing. L. Bodického a mjr. gšt. Františka Borského. Zaujímavým zdrojom informácií o živote Židov v Pracovnom zbore sú aj brožúrky z rôznych stretnutí a kongresov samotných Židov bývalých príslušníkov Pracovného zboru alebo ako sa sami nazývajú – „zaradencov“.

34 Napríklad Slovenský národný archív (archívne fondy Kancelária prezidenta Slovenskej republiky, 1939-1945; Úrad Predsedníctva vlády Slovenskej republiky, 1938-1945) Vojenský ústredný archív – Vojenský historický archív Praha (archívna zbierka Slovensko 1939-1945); Archiv Ministerstva vnitra ČR Praha a ďalšie.

35 BORSKÝ F. *Rok Pracovného sboru MNO*. Bratislava : Veliteľstvo pracovného sboru MNO, 1942. BODICKÝ, L. *Pracovný sbor národnej obrany*. In: *Armáda v obrane a práci I., II.*, Bratislava : MNO SR, 1944.)

36 Podnetnými sú hlavne príspevky: BYSTRICKÝ, J. *Niekoľko poznámok k histórii Pracovného zboru MNO* tak-

novších prác treba spomenúť kolektívnu monografiu z dielne pracovníkov a spolupracovníkov Vojenského historického ústavu pod vedením Františka Cséfalvaya *Vojenské dejiny Slovenska – V. zväzok (1939-1945)*.³⁷

* * *

Vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave je uložený zaujímavý archívny dokument o pracovných výkonoch Pracovného zboru v roku 1940, na ktorom možno ilustrovať ekonomickú efektívnosť činnosti Pracovného zboru. Správu zostavil vtedajší správca Pracovného zboru mjr. stav. Ing. Jozef Kručko a čitateľovi približuje činnosť Pracovného zboru v prvom roku jeho neoficiálneho fungovania, aj keď samozrejme ešte nie s úplnou organizačnou štruktúrou a nevyjasnenou náplňou práce.³⁸

Na základe hlásenia mjr. Kručka možno konštatovať, že Pracovný zbor v roku 1940 mal výdavky vo výške 13.403.572 Ks a hodnota pracovných výkonov bola 13.622.383.- Ks, takže Pracovný zbor skončil rok 1940 s aktívnym saldom 218 811 Ks³⁹. Išlo však len o fiktívny zisk, pretože Pracovnému zboru vojenské útvary a zariadenia za vykonanú prácu nikdy reálne nezaplatili. Príjmová stránka Pracovného zboru bola vypočítaná len na základe nariadenia MNO č. j. 83 288 z 19. novembra 1940⁴⁰, ktorou bola určená cena práce príslušníkov Pracovného zboru.⁴¹

Dobový dokument je publikovaný podľa zaužívaných pravidiel na vydávanie prameňov k novším dejinám.

tiež KORČEK, J. *Vojensky organizované pracovné formácie v pôsobnosti MNO a MV Slovenskej republiky 1942-1945 taktiež ŠIMUNIC, P. Vznik, organizačný vývoj a činnosť pracovných jednotiek a útvarov slovenskej armády 1939 – 1942*. In Zborník materiálov z medzinárodného seminára konaného v Bratislave 22. – 23. novembra 1995, ktorý zostavil pracovník Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici Dezider Tóth.

37 Nemožno však zabudnúť ani ďalšie podnetné a zaujímavé práce, kde treba predovšetkým spomenúť: ZAJAC, L. Postavenie šiesteho práporu Pracovného zboru v slovenskej armáde v rokoch 1941-1943. In *Historický časopis*, roč. 44, 1996, č. 3, s. 486-503; SALNER, P. *Prežili holokaust*. Bratislava 1997; BAKA, I. *Postavenie Židov vo vzťahu k slovenskej brannej moci v rokoch 1939-1941 (do vzniku VI. robotného práporu)*. In: Acta Judaica Slovaca 14. Bratislava 2008, s. 58-75; JANAS, K. Perzekúcia rómskeho obyvateľstva v armáde Slovenskej republiky v rokoch 1940-1942. In *Romano džaniben-jevend 2002*. Sborník romistických štúdií, s. 12-16; TÁNCOŠ, J. – LUŽICA, R. *Zatratení a zabudnutí*. Bratislava 2002; KOLLÁR, P.: Koniec slovenskej armády. In: Slovensko a druhá svetová vojna. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. –31. mája 2000, Bratislava 2000, s. 313-325.

Viacere dokumenty k existencii VI. robotného práporu publikovali NIŽŇANSKÝ, E. – BAKA, I. – KAMENEC, I.(ed.). *Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938-1944*. Dokumenty. Bratislava 2004.

38 Činnosť Pracovného zboru bola od začiatku jeho činnosti rozmanitá. Jeho príslušníci zo začiatku vo vojenských skladoch zhromažďovali, vozili, triedili, opravovali, konzervovali a uskladňovali vojenský materiál, zdedený po bývalej čs. armáde a poškodený v bojoch v marci a v septembri 1939. Neskôr pribudli práce na ťaževných prácach a v poľnohospodárstve. Na jar roku 1941 sa Pracovný zbor zapojil do záchranných a rekonštrukčných prác pri živelných pohromách pri povodniach na rieke Morava na Záhorí.

39 V pôvodnom koncepte bola hodnota práce vykonaná Pracovným zborom, vyčíslená na sumu 14 019 163 Ks, čo by znamenalo zisk Pracovného zboru za rok 1940 v hodnote 615 591 Ks. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 27, inv. č. 27, č. j. 232 566.

40 VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 232 628.

41 Cenu dennej práce určili nasledovne: a) kancelárske práce 25 Ks, b) remeselnícke práce 25 Ks, c) nádennické práce 20 Ks a d) dozorné práce 30 Ks.

1941

značka spisovne 232 566

Konceptné poznámky

o

pracovnom sbore v roku

1940

MINISTERTVO NÁRODNEJ OBRANY

Referát.

o výkonoch pracovného sboru v roku 1940.

Dňa 12. februára 1940 nastúpili prvý raz nováčkovia do pracovnej služby počtom 3.504.⁴² Zaradení boli k jednotlivým peším plukom u ktorých tvorili III. prapor pod názvom „prapor pracovnej služby“. Nováčkovia podrobení boli 14 dennému poradovému výcviku a roztriedení do dvoch skupín, a to „arijcov prezenčnej pracovnej služby“ a „židov a cigánov prezenčnej pracovnej povinnosti“. Nováčkovia po ukončení výcviku z počiatku konali práce výlučne v rámci armády ba počtom asi 1200 mužov vykonávali aj strážnu službu a službu ošetrovateľov koní pisárov poslov a kuchárov, aby v záujem vojenského výcviku príslušníci armády boli od tejto odbremenení⁴³. Strážna služba bola zrušená začiatkom septembra.⁴⁴

Zadelenie príslušníkov pracovného sboru do rámca armády sa stalo z dvoch hlavných príčin, a to:

1. pracovný sbor v roku 1940 nemal ešte vlastnú, osobitnú organizáciu, dôstojnícky, rotmajstrovsky a poddôstojnícky sbor.⁴⁵

2. po troch mobilizáciách všetok vojenský materiál bol v takom zanedbanom stave, že javila sa potreba prikročiť čímprv k čistemu opravovaniu, konzervovaniu a riadnemu uskladňovaniu, aby týmto zákrokom zachránené boli miliardové štátne hodnoty. Tieto práce vy-

42 Od januára do apríla 1940 nastúpilo do prvého a druhého ročníku prezenčnej pracovnej služby 4 729 osôb a do pracovnej povinnosti 1 540 osôb židovskej a cigánskej národnosti. Z celkového počtu 6 269 osôb v oboch pracovných formáciách bolo 2 365 osôb zaradených u súkromníkov. Služba bola dvojročná a až do 3. januára 1941 sa vykonávala v malých pracovných skupinkách pri rôznych jednotkách. Tieto skupiny tvorili pri jednotkách samostatné administratívne celky pod velením dôstojníkov. Týchto tzv. stotín bolo asi 30 a nastúpili v nich rôzni špecialisti – kováči, klampiari, sústružníci, šoféri, elektrikári a ďalší. ŠIMUNIČ, P. Vznik, organizácia a vývoj a činnosť pracovných jednotiek a útvarov slovenskej armády 1939 – 1942. In *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939 – 1945. VI. robotný prapor*. Bratislava 1996, s. 30.

43 Pracovné čaty mali byť na základe nariadenia zostavované podľa remesiel (roľníci, murári, tesári, kuchári atd). VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 231 236.

44 V roku 1942 prevzali tvorníci stráženie všetkých kasární a vojensky dôležitých objektov v posádkach na Slovensku, okrem Bratislavy.

45 Prvé dva roky od vzniku si Pracovný zbor necvičil vlastný dôstojnícky káder. Nemal ani vlastných aktívnych dôstojníkov. Vojenský gážisti, ktorí boli k Pracovnému zboru pridelení dočasne i natrvalo, zostávali naďalej príslušníkmi svojich zbraní. Tento stav sa vyriešil až v roku 1943, kedy rozhodnutím prezidenta republiky bola dňom 1. februára 1943 vytvorení stavovská skupina dôstojníkov a rotmajstrov Pracovného zboru národnej obrany. Súčasne sa vytvorili oddelene aj skupiny dôstojníkov a rotmajstrov správy Pracovného zboru. VHA Bratislava, f. 53, šk. 43, zložka 82/2-117. Dôverný vecný vestník MNO č. 2 zo dňa 1. 6. 1943.

konávaly sa v ústrednom sklade SIM⁴⁶ práve tak, ako v skladoch proviantných, augmentačných, zbrojných leteckých pionierskych a zbrojniciach, ako aj vo voj. chemickom ústave, leteckom učilišti a vo vojenskej pekární.⁴⁷

Okrem spomenutých skladov mnohí pracovníci, najmä remeselníci pridelení boli rôznym voj. správam budov, voj. stavebným dozoram a ústavom a konečne ústrednému skladu vnútorného zariadenia.

Za krátky čas javila sa potreba konať práce verejné, potrebné pre voj. správu a prišlo sa k zriaďovaniu pracovných táborov. Tieto pracovné tábory – ktorých efektívny číselný výkon práce je pripojený – boli nasledujúce :

1. Pracovný tábor Voj. Sruby pri Novom Smokovci.

Pri dokončovaní spoločenského pavilónu zamestnaní boli rozliční stavební remeselníci a úprave dvora okolo novostavby manuelní pracovníci. Tieto stavebné práce boli takmer aj dokončené až na architektonickú úpravu dvora.

2. Pracovný tábor pri voj. rekreačnom ústave pri Ružomberku.

Adaptácia srubových budov včetně prístavby a potrebnou explotáciou stavebnému drevomateriálu, ako aj dreva palivového pre zimné obdobie. Úprava komunikácie a okolitého terénu.

3. Pracovný tábor vo Sv. Petre.

Stavba cesta k letisku a úprava letiska. Pri týchto počiatočných zemných prácach zamestnaní boli židia pre pracovné úkony, v kameňolomoch cigáni pracovnej povinnosti. Ako dozor, vozkovia, strážnu službu a pri remeselníckych výkonoch zamestnani boli ariji prez. prac. služby.

4. Pracovný tábor v leteckom sklade v Trenčianskych Biskupiciach.

V týchto skladoch zriaďovala sa továreň na opravu lietadiel montážou rozličných strojov. K tejto montáži vyžiadala si správa skladov odborníkov – specialistov od pracovného sboru, ktorí tieto práce s inými továrenskými montérmi podnes vykonávali. Okrem týchto pridelení boli tiež manuelní pracovníci na hrubšie práce a úpravu dvorov.

5. Pracovný tábor na Borkute pri Prešove.

Na tomto mieste buduje pracovný zbor 5 veľkých rozoberateľných muničných barakov a k týmto potrebnú príjazdnu novú cestu v dĺžke asi 900 metrov a okrem toho rozšíril a opravil starú cestu v dĺžke asi 3 km. Tieto práce su z polovice hotové.

6. Pracovný tábor Štávník – Javorníky.

Vojenská správa má na Javorníkoch srubovú kasáreň s prvotriednym školským lyžiarskym terénom. K tejto kasárni vedie iba poľná cesta od Makova, kdežto smerom od Štávníka iba neschodná lesná cesta, ktorú prebudovať na riadnu cestu bolo potrebné z dvojakých

46 Sklad intendačného materiálu

47 Až v roku 1941 začal pracovný zbor vykonávať verejné práce. Počínajúc 1. februárom 1941 mala spáva pracovného zboru za pridelenie každého príslušníka Pracovného zboru na prácu účtovať poplatok podľa mzdovej úpravy schválenej ministerstvom vnútra. Pre každú jednotku bolo vytvorené samostatné konto a vyúčtovanie sa vykonávalo vždy ku koncu kalendárneho mesiaca. Bližšie pozri VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 23, inv. č. 23, č. j. 230 665, prípadne č. j. 234 693.

príčin. Zaprve k voli zprístupnenie kasárne a zadruhé k voli umožneniu explontácie dreva z okolitých lesov obyvateľmi okolia. Celková dĺžka úseku cestnej stavby je asi 6 km, z ktorého najťažší /barinatý/ úsek v dĺžke 1200 metrov je už vybudovaný a vyšrotovaný. Okrem tejto práce konaly aj opravné práce na ceste Makov – Javorníky.

7. Pracovný tábor v Nemšovej.

V roku 1940 pokračovalo sa na stavbách proviantných skladov, pričom pracovný sbor upravoval dvory a komunikácie a čistil pri mobilizácii znečistené sklady.

8. Pracovný tábor Kežmarok

V komplexu novostavieb medzi maštálnymi budovami potrebné bolo upravovať terén a komunikácie. Tieto práce vykonal a bezmála dokončil pracovný sbor.

9. Pracovný tábor Kamenica n/Cirochou.

V celej oblasti VT. pracovný sbor staval a opravoval cesty, mosty staval šopy, konal rôzne zemné práce, opravoval válečný cintorin, násypy na ostrú strelbu rozličných zbraní, doplňoval terčový materiál, opravoval pozorovateľne a budovy, taktiež orientačné tabule a pripravoval pre celú zimu palivové drevo.

10. Pracovný tábor Michalovce.

Jazdecký prezvedný oddiel 2 staval maštaly vo vlastnej režií pričom niektoré remeselné práce manuálne vôbec vykonával pracovný sbor.

11. Pracovný tábor Nové Mesto n/Váhom.

Presunom 1200 vagonov pionierskeho materiálu náradia a náčinia z Bošan do Nového mesta n/Váhom potrebné bolo tento materiál čistiť, konzervovať a uskladňovať čo vykonáva pracovný sbor podnes.

12. Pracovný tábor Zemanske Kostolany.⁴⁸

Voj. chemická továreň zamestnáva príslušníkov prac. sboru laborantov, chemikov, rozličných remeselníkov k obsluhu rozličných strojov a opravám budov, taktiež manuálnych robotníkov na výstavbe vlečky, k úprave továrenských komunikácií a pri stavbe podzemných skladišť.

13. Pracovný tábor Lešť.

Pre VT v Lešti buduje sa gravitačný vodovod, v dĺžke 4 km z ktorých 3 km sú úplne hotové. Všetky zemné práce a roznášanie vodovodného potrubia vykonával pracovný sbor.

14. Pracovný tábor Stará – Tura – Javorina.

K voli rozmachu turistiky na Javorine previedol pracovný sbor povrchovú úpravu cesty na tomto úseku na dĺžke 10 km.

48 V Zemianskych Kostolanoch boli na zemné práce a prevoz materiálu určené 3 židovské rotý. Ďalšie „židovské rotý“ boli dislokované na stavbu cesty v Javorníkoch, V Nemšovej na čistenie materiálu, v Trenčianskych Biskupiciach na úpravu dvora, v Prešove na stavbe cesty v Borkúte. Dozor nad rotami mali „áriji“. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 21, inv. č. 19, č. j. 90 863.

15. Pracovný oddiel núdzových prác v Handlovej.

Počas stávky v úholných doloch v Handlovej odvelený bol prac. oddiel do Handlovej na vykonávanie udržiavacích prác silocentraly. Tieto práce vykonávalo 140 mužov pracovného sboru cez jeden týždeň.⁴⁹

16. Ústredný sklad vnútorného zariadenia Trnava.

Pridelený sbor stolárov okrem opravovania vnútorného zariadenia vyrábala pre armádu nástenné ozdobné predmety a to kríže, obrazy štátneho znaku, obrazy neb. Vodcu A. Hlinku a p. prezidenta Dr. Tisu. Touto výrobou vo vlastnej réžii ušetrená bola značná suma, čo je zrejme na pripojenom výkaze prác.

Hodnota efektívnych výkonov pracovného sboru.

A. Pracovné tábory :

1. Pracovný tábor Voj. Sruby Nový Smokovec podľa hlásenia stav dozoru	Ks.	193.940.- ⁵⁰
2. Pracovný tábor Smrekovica pri Ružomberku Podľa odhadu stav. Správy MNO ⁵¹	Ks.	50.000.-
3. Pracovný tábor Sv. Peter ⁵² podľa hlásenia stav. dozoru.....	Ks.	460.505.-
4. Pracovný tábor Trenčianske Biskupice podľa odhadu stav. správy MNO	Ks.	80.000.-
5. Pracovný tábor Borkút Prešov podľa hlásenia stav dozoru	Ks.	954.750.- ⁵³
6. Pracovný tábor Štavnik – Javorníky podľa hlásenia správy stavby. ⁵⁴	Ks.	120.000.-
7. Pracovný tábor v Nemšovej podľa odhadu stav. správy MNO	Ks.	15.000.-
8. Pracovný tábor Kežmarok podľa hlásenia stav. dozoru.....	Ks.	107.406.-
9. Pracovný tábor Kamenica n/Cirochou podľa hlásenia veliteľstva	Ks.	517.950.-
10. Pracovný tábor Michalovce podľa hlásenia JPO.2. ⁵⁵	Ks.	90.000.-
11. Pracovný tábor Nové Mesto n/Váhom		

49 Za prácu počas štrajku v Handlovej bolo riaditeľstvom uhoľných baní v Handlovej Správe pracovného zboru poskytnutá suma vo výške 2 574 Ks na vyplatenie odmien pre príslušníkov pracovného zboru. Vyplatená bola len suma 1 425,60 Ks. Ostatok jeden z vojenských gážístov zdefraudoval. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 58, inv. č. 42, č. j. 250 302.

50 88 príslušníkov Pracovného zboru tu v priebehu roka 1940 odpracovalo 9 119 dní. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 4, inv. č. 6, č. j. 83 288.

51 Ministerstvo národnej obrany.

52 Pracovný tábor Liptovský sv. Peter.

53 V pôvodnom koncepte bola hodnota prác vyčíslená na 1.004.750 Ks. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 27, inv. č. 27, č. j. 232 566.

54 Oficiálny názov bol „Vojenská správa cesty Štavnik – vojenské sruby na Javorníku“.

55 Podľa hlásenia Jazdeckého priezvedného oddielu 2 Michalovce 30 príslušníkov Pracovného zboru tu v priebehu roka 1940 odpracovalo 4 500 dní. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 4, inv. č. 6, č. j. 83 288.

VOJENSKÁ HISTÓRIA

podľa hlásenia SPP ⁵⁶	Ks.	99.530.-
12. Pracovný tábor Zemianske Kostolány podľa hlásenia VCHÚ ⁵⁷	Ks.	253.220.- ⁵⁸
13. Pracovný tábor Lešť podľa hlásenia VVT ⁵⁹	Ks.	172.420.-
14. Pracovný tábor Stará Tura – Javorina podľa odhadu okresného úradu Nové Mesto n/ Váhom	Ks.	20.000.-
15. Pracovný oddiel v Handlovej 138 pracovníkov po 6 dni a po 26.- Ks	Ks.	21.528.-
16. V USVZ ⁶⁰ v Trnave shotovené bolo 2100 ks. obrazov, ktorých obchodná predajná ce- na je Ks 83.- Nákup týchto obrazov bol by vyžadoval náklad /2100x83.-/= Ks. 174.300.- Výroba vo vlastnej režii stála Ks. 63.000.- Ušetrené bolo teda Ks.....	Ks.	111.300.-
Výkon pracovných táboroch.....	Ks.	3.267.549.-

B. Pracovný sbor v rámci armády.

Útvary a ústavy	Počet pracovníkov	Počet pracovných dní	Celkom Ks h.	Poznámka
Jednotky	1.123	137.420	2.981.300.-	
V.S.B. ¹	212	20.581	315.931.-	
DOV. ²	27	4.293	105.085.-	
MNO. ³	39	5.121	126.410.-	
Voj. nemocnice	18	3.354	72.942.-	
SIM ⁴	136	27.200	570.000.-	
Prov. sklady ⁵	71	12.535	296.545.-	
Súdnictvo	9	1.419	35.475.-	
Stredisko pre výcvik remont	5	883	19.465.-	
VA ⁶	4	1.420	33.725.-	
Voj. zdrav. sklad ⁷	4	340	6.800.-	
Zbrojnice	345	37.974	858.265.-	
Pos. vel. a správy ⁸	66	4.291	204.319.-	
Zbor. pion. park ⁹	159	5.104	105.930.-	
Voj. tech. a chem. ústav ¹⁰	84	11.581	253.220.-	
Strážna služba od 1.III do 1.IX. 1940	1.200	216.000	4.320.000.-	

56 Sborový pioniersky park.

57 Vojenský technický a chemický ústav Zemianske Kostolány.

58 V pôvodnom koncepte bola hodnota prác vyčíslená na 600 000 Ks. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 27, inv. č. 27, č. j. 232 566.

59 Veliteľstvo výcvikového tábora.

60 Ústredný sklad vojenského zariadenia Trnava.

VOJENSKÁ HISTÓRIA

Výkon pracovného sboru v armáde :.....Ks. 10.305.422.-⁶¹

C. Branným zákonom č. 20 z roku 1940 zrušená bola v armáde náhradná záloha a miesto tejto zavedená bola výhoda náhradnej zálohy živelom rodín v rámci prac. služby tým, že sa živelia rodín pridelovali rodičom na práce bezplatne a to trvale alebo dočasne. Okrem toho pridelovali sa príslušníci prac. sboru aj podnikom a živnostníkom a obchodníkom a to buď za poplatok, alebo bez poplatku. Takto pridelených pracovníkov bolo 950.- z ktorých za poplatok pridelené bolo 48 brancov prez. Prac. služby na sumu Ks. 49.412.-

O p a k o v a n i e :

A. Pracovné tábory Ks3.267.549.-
 B. Pracovný sbor v armáde.Ks.10.305.422.-
 C. Pridelení rodičom a podnikom za poplatok Ks.....49.412.-

Pracovný výkon sboru v roku 1940 Ks : 13.622.383.-

Dňa 12. februára 1940 nastúpilo nováčkov 3.504
 Koncom roka 1940 v stave živých 2.900

Teda priemerný stav v roku 1940 je $/3504+2900/:2= 3202$ mužov.⁶²

Počet dní 12. februára 1940 do 31. decembra 1940 = 322.

Na jedného muža počítajúc výlohy za stravu, šatstvo, žold a ubytovanie

Denne Ks 13⁶³.- je celkový náklad :

$3.202 \times 322 \times 13 = \text{Ks } 13.403.572$

14.1.1941

Správca pracovného sboru MNO
 mjr. stav. Ing. J KRUČKO

61 Celkový súčet je nesprávny, správny výsledok má byť o 10 Ks nižší vo výške 10 305 412 Ks. Tým je skreslená aj celková suma pracovných výkonoch Pracovného zboru v roku 1940.

62 V prehľade práce vykonanej Pracovným zborom v roku 1940 je uvedený priemerný stav pracovníkov 2 800. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 4, inv. č. 6, č. j. 83 288.

63 V prehľade práce vykonanej Pracovným zborom v roku 1940 je uvedená potreba na odev a stravu jedného pracovníka v sume 15 ks. VHA Bratislava, f. PZNO 1940-1945, šk. 4, inv. č. 6, č. j. 83 288.